

thesis adduximus, sed ex aliis quæ brevitatis gratia omittere coacti sumus; ut ex vi reflexionis qua intellectus gaudet, ex dominio voluntatis ad cohibendas passiones et regendas vires inferiores, non secus ac ad disponendum de suis actibus, quinimmo et de ipsa vita, quod ut merito adnotavit Bonald, non leve indicium est essentialis distinctionis et superioritatis hominis respectu brutorum (1): sicut etiam operationes

(1) Innumera pene sunt loca et argumenta ex quibus D. Thomas superioritatem essentialem intellectus et voluntatis, tam respectu omnis corporis, quam respectu sensuum, demonstrat, quæque proinde in elementari opere adduci minime possunt. Sufficiat quædam citare et loca et verba. Quoad primum: *Sum. Con. Gent.* 1. 2.º C. 49, 65, 66, 78, 79, 82, 83, 86 et 87. *De Ani.* 1. 3.º lect. 7 et 9. *QQ. Disp. De Ani.* Art. 44. *Sum. Theol.* 1.º P. q. 75, art. 1.º et seqs.

Quoad secundum: docet scæpe, objectum intellectus esse *ens* et ea quæ sunt *per se entis*, ac proinde tam corporalia quam spiritalia. Docet: «intelligere, est universalium et incorruptibilem, et per hanc operationem differt (homo) a brutis.» Docet: «si intellectus sit corpus, actio ejus ordinem corporum non excedit; non igitur intelligit nisi corpora. Hoc autem patet esse falsum; intelligimus enim multa quæ non sunt corpora.» Docet: «potentia autem intellectus est quodammodo infinita in intelligendo; in infinitum enim intelligit, species numerorum augendo... cognoscit etiam universale,» quorum sane neutrum corpori, vel materiæ congruit. Docet: «nullius corporis actio reflectitur super agentem... intellectus autem supra seipsum agendo reflectitur; intelligit enim se ipsum... Sicut intelligit rem, ita intelligit se intelligere; et sic in infinitum.» Docet: «imago non est nisi corporalium et singularium...; intellectus autem universalium et incorporaliū est.» Docet: «in animabus brutorum non est invenire aliquam operationem superiorem operationibus sensitivæ partis; non enim intelligunt nec ratiocinantur. Quod ex hoc apparet, quia omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur, quasi a natura mota et non ex arte operantia; omnis enim hirundo similiter facit nidum... nulla igitur operatio est animæ bruti quæ possit sine corpore esse.» Quorum quidem verborum quasi commentarium haberi possunt quæ habent Buffon, Bossuet et Bonald.

Horum primus hæc scribit: «La prevision de las hormigas era un fanatismo que se las habia concedido observándolas, pero que se les ha retirado observándolas mejor... sus provisiones no son sino montones supérfluos, acumulados sin idea ni conocimiento del porvenir... Por igual razon recogen las abejas mucha mas miel y cera de la que necesitan; y nosotros nos aprovechamos, no tanto del producto de su inteligencia, como de los efectos de su estupidez...»

intellectus et voluntatis liberæ, in infinitum distant a sensatione et instinctu brutorum, sine illæ inter se conferantur quoad dependentiam a corpore, sive quoad modum operandi, sive quoad objecta quæ attingere valent.

Objic. 3.º Corpus nequit agere nisi in corpoream substantiam; sed corpus agit in animam, ut experientia constat: ergo.

Resp. Dist. min. Agit in animam *per concomitantiam*, conc. *per contactum physicum*, neg. Quia anima et corpus in unam naturam specificam et completam, ac in unam personam perfectam coalescunt substantialiter, nihil mirum si modificationes et affectiones corporis animam simul attingant, sicut et hujus operationes in illud redundant. At hæc mutua, vel potius communis actio, contactum corporeum non exigit, nec supponit, sed tantum animam veram esse formam substantialem corporis ipsique substantialiter et intime uniri.

ARTICULUS SECUNDUS.

De immortalitate animæ.

Prænotandum 1.º substantiam aliquam dici posse immortalem, vel *essentialiter*, vel *naturaliter*. Res dicitur immortalis immortalitate essentiali, si a se excludat quodcum-

En verba Bossuet: «Aun quando se concedan sensaciones á los animales, no por eso se les habrá concedido nada espiritual... porque aunque el alma de las bestias sea distinta del cuerpo, no hay apariencia que pueda conservarse separadamente, porque no tiene operacion que no esté totalmente absorbida por el cuerpo y por la materia.»

Bonald: «La facultad interior que conduce á los animales y da impulso á sus movimientos, está limitada en cada especie por su organizacion particular... La facultad interior que anima al hombre, gobierna y dirige sus acciones, no está limitada por su organizacion, pues que el hombre inventa todos los dias nuevos medios de estender la fuerza de sus órganos ó de suplir á su debilidad... Hay, pues, lo infinito entre el hombre y el bruto respecto de la inteligencia. Los animales tienen una facultad de recibir imágenes y no inteligencia de las ideas; sensaciones y no sentimientos, hábitos y no reflexiones; hacen movimientos exigidos por un instinto ó por un impulso; y no acciones dirigidas por una voluntad.»

que principium possibile corruptionis vel destructionis, tam internum quam externum. Quo sensu solus Deus immortalis existit, quoniam solius Dei existentia est absolute, essentialiter necessaria et indefectibilis. Ad immortalitatem *naturalem*, sufficit quod rei nullum adsit internum principium corruptionis, nec per se, nec per accidens.

Prænotandum 2.º rem dici immortalem ab *intrinseco* quatenus nec ullum dissolutionis principium in se continet, nec ulla est creata causa quæ eam possit destruere. Si vero, quamvis absolute per infinitam causam destrui possit, de facto tamen minimè unquam destruat, tunc dicitur immortalis etiam ab *extrinseco*, immortalitate naturali. Ergo plena animi humani immortalitas, constat et immortalitate *naturali*, et immortalitate facti ab extrinseco. Sit itaque

THESIS 1.^a

Rationalis anima est immortalis naturaliter.

Prob. 1.º Illud dicitur naturaliter seu ex natura sua immortale, quod nec ullum corruptionis seu dissolutionis principium in se continet, nec per ullam creatam causam destrui potest; atqui sic se habet rationalis anima; ergo.

Probatur min. Quod est omnino simplex: 1.º nullum corruptionis principium intra se habere potest, repugnat enim aliquid sibi ipsi esse contrarium, aliter idem secundum idem esset destruens et corrumpens seipsum: 2.º nec per creatam causam destrui potest; nam hæc eatenus substantiam aliquam corrumpere potest quatenus ejus partes sejungere valet; hæc enim ratione et non alia creatas substantias corrumpi videmus et concipimus: ergo agere nequit ad corruptionem substantiæ quæ nullas habeat partes ab invicem separabiles. Subsumo: atqui rationalis anima est substantia omnino simplex, ut supra demonstravimus: ergo nullas habet partes ab invicem separabiles: ergo nullum habet in se corruptionis principium, nec extra se, inter causas naturales seu creatas.

His adde, substantiam simplicem non nisi per annihilationem deficere posse, ut apud omnes notum est: annihilationem autem nullius creatæ et finitæ causæ, sed solius Dei propria operatio existit. Ex quo ulterius colliges, quid sibi velit

D. Thomas dum ait, quod esse *per se* convenit rationali animæ, quia, nempe, existentia ita essentialiter et inseparabiliter comitatur substantiam simplicem animæ, ut ab ipsa nisi per omnipotentiam Dei separari nequeat, quod tamen absolutam seu essentialem contingentiam hujus minime excludit.

Probatur 2.º Anima rationalis corrumpi naturaliter nequit, nec per se, nec per accidens: ergo est naturaliter incorruptibilis. Prob. ant. Quoad primam partem constat; quia illud dicitur obnoxium per se corruptioni, cujus partes ab invicem separari possunt, seu quod desinit esse id quod erat propter dissolutionem et separationem partium, ut dum forma separatur a materia, in hypothese generationis substantialis rerum ex Aristotele, vel etiam, extra hanc hypothese, dum, vel anima brutorum a corpore cui conjungitur, vel partes cujuslibet corporis separantur; tunc enim et corpus hoc, et illud brutum deficient et corrumpuntur. Quoad secundam partem, similiter constat; quoniam hic corruptionis modus accidentibus tantum congruit, quæ desinunt esse, destructo subjecto vel substantia cui inhaerent. Ergo quia anima rationalis simplex existit, nec ullis constat partibus, corruptione *per se* non est obnoxia; quia vero est substantia ac proinde subjectum accidentium seu modificationum, et non modificatio, non est obnoxia corruptioni *per accidens*. (1)

(1) Vid. Estudios cit. 1. 4.º C. 5.º Aug. Nicolas, Estudios filos., etc., lib. 1.º, Cap. 3.º et lib. 2.º, p. 2.º C. 6.º

D. Thomas plurima affert ad immortalitatem animæ demonstrandam, præsertim *Sum. C. Gent.* lib. 2.º C. 53 et 79, ubi inter alia hæc profunde philosophica habet: «Nulla res corrumpitur ex eo in quo consistit sua perfectio; hæc enim mutationes sunt contrariæ, scilicet, ad perfectionem et ad corruptionem. Perfectio autem animæ humanæ consistit in abstractione quadam a corpore; perficitur enim anima scientia et virtute. Secundum scientiam autem tantò magis perficitur, quanto magis immaterialia considerat: virtutis autem perfectio consistit in hoc quod homo corporis passiones non sequatur, sed eas secundum rationem temperet et refrenet: non ergo corruptio animæ consistit in hoc quod a corpore separetur... Si igitur anima secundum operationem suam perficitur in relinquendo corpus et corporea, substantia sua in esse suo non deficiet per hoc quod a corpore separatur.

Ergo immortalitas *naturalis* et ab intrinseco rationalis animæ, consecutione absolute necessaria ex ejusdem omnimoda simplicitate et spiritualitate profluit et colligitur. (1)

THESIS 2.^a

Naturalis animæ immortalitas, ejus conservationem post separationem a corpore, quoad vitam etiam includit.

Prob. Intellectualis vita ex intellectione exurgit ac consequitur, sicut et libera volitio, quæ intelligendi actum similiter consequitur; atqui intellectio remanet in anima a corpore separata: ergo. Prob. min. Quidquid sit de sensibus, imaginatione, vel aliis sensitivæ partis viribus, certum est

Item: proprium perfectivum hominis secundum animam est aliquid incorruptibile; propria enim operatio hominis in quantum hujusmodi est intelligere, per hanc enim differt a brutis, et plantis, et inanimatis; intelligere est universalium et incorruptibilium in quantum hujusmodi; perfectiones autem oportet esse perfectibilibus proportionatas: ergo anima humana est incorruptibilis. Ubi vides, D. Thomam ex ipsa perfectione et elevatione operationis intellectualis supra materialia omnia, atque simul etiam ex characteribus propriis objecti intellectus, qui sunt necessitas et universalitas, incorruptibilitatem subjecti intelligentis seu animæ profundissima ratione colligere et demonstrare. Nam, ut ipsemet subdit, (Cap. 55) «intelligibile est propria perfectio intellectus... unde quod convenit intelligibili in quantum est intelligibile, oportet convenire intellectui... quia perfectio et perfectibile sunt unius generis: intelligibile autem, in quantum est intelligibile, est necessarium et incorruptibile, necessaria enim perfecte sunt intellectu cognoscibilia, contingentia vero in quantum hujusmodi, non nisi deficienter... Unde et corruptibilium, (rerum) intellectus scientiam habet... in quantum sunt universalia.»

(1) Unde merito Aug. Nicolas loc. cit. «Lo que llamamos muerte, no es pues un aniquilamiento, es una *des-composicion*, una *di-solucion*, una *cor-ruption*, palabras que indican solamente una separacion de partes. Hé aquí lo que entendemos por muerte. Por consiguiente, cuando decimos que el alma *carece de partes*, decimos que no está sujeta á muerte. Y sabemos que *carece de partes*, porque la llamamos espiritual y simple... La muerte no es mas que una descomposicion; y siendo el alma simple, no puede ser mortal. Su esencia y sus operaciones son de tal manera distintas de las del cuerpo, que la separacion de sus destinos se concibe aun mejor que la de su asociacion.»

ac indubium animæ a corpore sejunctæ nihil deesse eorum quæ ad intellectionem requiruntur. Enimvero.

1.º Habet vim seu facultatem intelligendi; intellectus siquidem propria facultas existit ejusdem utpote substantiæ spiritualis, in ea sola tanquam in proprio subjecto recipitur, nec per corporeum organum ejus actus perficiuntur.

2.º Animæ non deest objectum quod intelligat, non solum quia ideas quas in præsentí vita acquisivit; servat, etiam si ad res corporeas ordinem dicant, sed quia objecta pure spiritualia, ut Deum, veritatem, omnipotentiam, creationem, etc. percipere potis est. Quod si per impossibile hæc objecta ipsi deficerent, saltem habet seipsam sibi intime præsentem quoad substantiam, et quoad actus et affectiones. Nec objicias, animam nihil sine phantasmate percipere; id namque verum est pro hoc statu unionis ad corpus, ut sic, scilicet, modus operandi respondeat modo essendi.

Præterea: dependentia intellectus a phantasmate in præsentí statu minime tollit distinctionem essentialem inter utrumque; aliud est siquidem phantasma imaginationis, aliud prorsus diversum actus intellectus, ut apud omnes constat philosophos. Quinimo, si doctores mysticos audias, in hac quoque vita, eliciuntur quandoque ab homine actus intellectus absque ullo sensuum phantasmate. (1)

THESIS 3.^a

Rationalis anima est etiam immortalis ab extrinseco, quatenus Deus, ejus existentiam et vitam perpetuo servat.

Prob. 1.º Anima, ex supra demonstratis, est immortalis ex sua natura, nec perire potest nisi quatenus Deus ipsam in nihilum redigeret; atqui Deus eam in nihilum nequaquam

(1) *Visio intellectualis*, nuncupatur hic actus in mystica Theologia. Vid. *Obr. de Sant. Ter. T. 4.º*, pag. 81, 475 et 482 edic. de La Fuente. Scaramelli, *Directorio Mist. Trat. 4.º*, C. 8.º et 11, ubi sic scribit: «En esta vision no hay mezcla alguna de fantasmas, ni concurso alguno de la fantasía; antes ni lo puede haber, porque tiene una vista especialísima y sublimísima de Dios, á quien son totalmente desproporcionados nuestros sentidos materiales y bajos.»

redigit, tum quia Deus, utpote conservator et non destructor naturæ, nullam substantiam in nihilum revocat, sed omnia regit, administrat, et servat, juxta id quod unaquæque res ex propria natura postulat; tum quia si anima per annihilationem periret, pejoris esset conditionis quam corpus humanum, quod post mortem manet; immo deterioris esset conditionis quam cætera corpora et inferiores substantiæ, ut brutum, arbor, lapis, etc., hæc enim omnia dum mortem oppetunt vel corrumpuntur, permanent quoad materiam, et quoad partes et atomos ex quibus præfata corpora, conflantur, ut experientia et ratione constat: ergo anima immortalis est ab extrinseco, seu perpetuam existentiam post separationem a corpore servabit.

2.º Homo ad summum bonum, summamque beatitudinem est destinatus ab ipsa sua natura, vel potius a naturæ Auctore Deo, ut aperte constat ex innato appetitu et desiderio quo ad summam felicitatem tanquam ad ultimum ipsius finem indesinenter et necessario fertur: atqui hujusmodi naturale desiderium esset frustra et illusorium, si anima corpori superstes non esset, aut perpetuo non viveret: ergo aut dicendum Deum illudere homini, quod ejus infinitæ veritati et sanctitati repugnat, aut concedendum animam a corpore separatam in æternum vivere. Prob. min. Certum est, et nimium experientia compertum, perfectam felicitatem in hac vita obtineri non posse: certum similiter, hominis felicitatem, nec summam, nec veram esse posse nisi in æternum duret; nam quod aliquando amitti potest summam felicitatem constituere nequit, nec hominem vere beatum reddere: ergo hominis ordinatio ad ultimum finem, atque a natura insitum desiderium summæ beatitudinis frustra et fallaciter homini a natura et naturæ Creatore inseruntur, si anima aliquando peribit, vel vivere desinet post corporis dissolutionem. (1)

(1) Utamque hanc demonstrationem breviter, pro more, attingit D. Thomas, *Sum. Cont. Gent.*, lib. 2.º C. 55 et 79 his verbis: «Substantiæ intellectuales non potuerunt incipere esse nisi per potentiam Primi Agentis, non enim sunt ex materia quæ potuerit præfuisse (id est, non incipiunt esse, nec coagmentantur ex præexistente materia, ut accidit in substantiis corporeis, planta, lapide, etc. quæ

3.º Certo certius est, Deum, et justum esse, et huic mundo quem ex nihilo condidit congrue providere; atqui Deus, nec esset justus, nec providus, si animæ vitam post separationem a corpore non conservaret: ergo. Prob. min. Dei justitia et providentia in eo maxime elucescunt et positæ sunt, quod virtuti congruum præmium, sicut et vitio pœna digna rependantur; atqui si altera non superest animæ vita post mortem, nec virtuti dignum præmium, nec vitio debita pœna rependantur. Equidem, non raro observamus viros probos religionem et virtutem colentes, paupertate, calumnia, ærumnis et doloribus angi et primi; dum simul scelesti et periti homines, virtutem, probitatem, justitiam, ipsumque Deum contemnescentes, honoribus, divitiis, omniique prosperitatum genere abundant. Ergo, vel neganda Dei justitia et providentia, ac proinde negandum Deum existere, quan-

ex materia præexistente efformantur): igitur, nec est aliqua potentia ad non esse earum nisi in Primo Agente, secundum quod potest non influere eis esse. Sed ex hac sola potentia nihil potest dici corruptibile; tum quia res dicuntur necessariae et contingentes secundum potentiam quæ est in eis, et non secundum potentiam Dei; tum etiam qui Deus, qui est institutor naturæ, non subtrahit rebus quod est proprium naturæ earum. Ostensum est autem, quod proprium naturis intellectualibus est quod sint perpetuæ; unde hoc eis a Deo non subtrahitur. Sunt igitur substantiæ intellectuales ex omni parte incorruptibiles.

Impossibile est appetitum naturalem esse frustra: sed homo naturaliter appetit perpetuo manere; quod patet ex hoc quod esse est quod ab omnibus appetitur, homo autem per intellectum apprehendit esse non solum ut nunc, sicut bruta animalia, sed simpliciter (absolute et in universali): consequitur ergo homo perpetuitatem secundum animam, qua esse simpliciter et secundum omne tempus apprehendit.

Ex his et aliis, quæ supra attulimus et citavimus, conicere fas est, Antonium Arnauld, vel nescisse quid loqueretur, vel egregie mentitum fuisse, dum affirmavit neminem ante suum Cartesium animæ immortalitatem solide demonstrasse. Quid ergo, ut de Platone, Cicerone, Seneca et aliis veteribus sciamus; ut non solum D. Thomam, sed D. Bonaventuram, Albertum Magnum, cum aliis primi nominis Scholasticis silentio prætermittamus, nunquid animæ immortalitatem solide non constituerunt Chrysostomus, Augustinus et plurimi alii ex Ecclesiæ Patribus? Vide Ritter, *Histoire de la Phil. chrétien.* Trad. J. Trullard, L. 3.º, C. 3.º L. 6.º, C. 5.º et passim.

doquidem Deus non erit si justus et providus non sit; vel asserenda altera vita in qua bonis et malis justitia ad æqualitatem et æquilibrium rependatur. (1)

Addenda hic forent argumenta alia, præsertim ea quæ ex omnium gentium et hominum consensione, tum etiam ex philosophorum et scriptorum omnis ferme ætatis, si atheos excipias, testimonio et sententia desumuntur; sed omittimus, ne operis elementarii terminos et conditionem prætergradiamur. (2).

(1) Apposite atque eleganter pro more suo, in rem hanc Chrysostomus, *Hom. 4. De Provid.* «Nam si is qui Deum rite colunt, injuriis affecti migrant, impii contra, injusta felicitate potiti; non ergo justitia in Deo est, si suos non potest honoribus præmiisque donare. Quod si Deo, aut potentiam, aut justitiam, aut oculos ad cernendum tollis, Dei vocabulum inane fit. Omni namque ratione concluditur, ut si nullo præmio afficit eos qui inquirunt illum, nec Deus quidem ullo modo sit, nisi Deum, aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus: cæcum, qui suos non videat: imbecillum, qui dare præmia non possit: iniquum qui nolit.»

(2) «Maximum vero argumentum est, ajebat Cicero, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare, quod omnibus curæ sunt, maxime quidem, quæ post mortem futura sunt... Quid ipsa sepulchrorum monumenta, quid elogia significant, nisi nos futura cogitare?... Inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum: idque in maximis ingeniis altissimisque animis, et existit maxime, et apparet facillime... Quod si omnium consensus naturæ vox est, omnesque qui ubique sunt, consentiunt, esse aliquid quod ad eos pertineat qui e vita cesserunt, nobis quoque idem existimandum est.» *Tusc. lib. 1.º, cap. 13.*

Nihilominus tamen circa philosophorum et reliquorum gentilium scriptorum consensum et sententiam de animorum immortalitate, præ oculis habere oportet:

1.º Ipsos quandoque, dum privatam tantum rationem consulunt a communi naturæ sensu et traditionali philosophia oculos avertentes, ancipites et quasi vacillatione agitados se præbere, quod plane ostendit veritatem istam, quamvis revera per rationem naturalem demonstrari certo possit, plurimum tamen lucis et claritatis ipsi affundi ex divina revelatione. Et quidem, Cicero ipse, quem paulo ante de animorum immortalitate egregie disserentem ex communi hominum et naturæ sensu vidimus, in eodem libro sic de anima loquitur: «Harum sententiarum quæ vera sit, Deus aliquis viderit, quæ verisimilis, magna quæstio est. Similiter Tacitus in vita Agricolæ: «Si quis piorum manibus locus; si, ut sapientibus placet, non cum

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Objic. 1.º Quod a corpore pendet ut existat, interire debet simul cum corpore; atqui anima rationalis pendet a corpore ut existat: ergo. Prob. min. Anima non existit ante corpus: ergo a corpore pendet ut existat.

Resp. Dist. min. Pendet a corpore tanquam *a re ad quam perficiendam et informandam destinatur*, conc. tanquam *a re sine qua existere nequeat*, neg. Eo namque ipso quod anima est corporis forma, consequitur ipsam non incipere esse nisi cum corpore quod informare et perficere debet, ad quod perficiendum et informandum habitudinem habet. Unde ex argumento id unum colligitur, animam rationalem esse veram et substantialem corporis formam, quod nos ultro fatemur; minime vero, eam a corpore pendere quoad existentiam conservandam.

Contra: Sed forma dependet a materia etiam quoad existentiam conservandam: ergo si anima est forma corporis, ab eo pendet quoad conservationem.

corpore extinguuntur magnæ animæ, placide quiescas.» Atque Aristoteles quoque non satis clare animæ immortalitatem tuitus est; quandoquidem extiterunt quidam auctores, qui ipsi oppositam tribuerunt sententiam, quamvis, ut mihi probabilius videtur, injuria et absque sufficienti fundamento. De qua re confert Suarez, *De oper. sex dier. tract. 3.º, C. 11.*

2.º Eosdem veteres, ad conceptionem perfectam immaterialis et spiritualis omnino animæ, aut numquam, aut summo labore elevari. Eorum siquidem maxima pars, ipsis platonice non exceptis, qui ad spiritualismum in re hac præ cæteris accesserunt, hominum animas imaginabantur subtilissimo corpore, vel ex æthere purissimo, vel ex aere et vaporibus conflato, quasi vehiculo et indumento delatas et stipatas, etiam postquam a corpore per mortem separantur. Atque exinde poetarum et historicorum commenta de mortuorum *umbris*, circa sepulchra volitantibus: exinde etiam doctrina *Manium*, qua voce animam hominis prout animæ sensitivæ et subtilissimo præfati corpori conjunctam, plurimi nuncupasse videntur: atque exinde demum animaram descensus ad infernum, in quo, ratione præfati corporis sibi indivulse adhærentis supplicia et pœnas luere et pati poterant. Fortasse et Tertullianus hanc veterum doctrinam reminiscatur, dum animam corpoream dicebat.